

Stavovi studenata prema problemu beskućništva

Prosenica, Duško

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:918342>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD
STAVOVI STUDENATA O PROBLEMU BESKUĆNIŠTVA

DUŠKO PROSENICA

Split, 2019.

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
STUDIJ ISTRAŽIVAČKE ORIJENTACIJE
ISTRAŽIVAČKI RAD

ZAVRŠNI RAD

STAVOVI STUDENATA O PROBLEMU BESKUĆNIŠTVA

STUDENT:

Duško Prosenica

MENTOR:

doc. dr.sc. Ivanka Buzov

Split, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1. BESKUĆNICI – LJUDI BEZ DOMA ILI?.....	2
1.2. Tipologija beskućništva	4
1.3. Uzroci beskućništva	5
1.4. Socijalno-demografska obilježja beskućništva	6
1.5. Socijalno-zdravstvena obilježja beskućništva.....	7
1.6. Supkultura beskućništva	8
1.7. Uzročno-posljedične veze beskućništva i društvene devijacije	10
1.8. Beskućništvo i kriminal	11
1.9. Beskućništvo i prostitucija	11
1.10. Beskućništvo mladih.....	12
2. HRVATSKA SLIKA BESKUĆNIŠTVA	14
3. STUDENTI U OKRUŽENJU SOCIJALNE ZBILJE.....	17
4. METODOLOGIJA RADA	20
5. RAZULTATI	21
6. ZAKLJUČAK	28
7. SAŽETAK	29
SUMMARY	30
8. LITERATURA.....	32

1. UVOD

Suvremena društva karakteriziraju brojne ekonomske, socijalne, političke i kulturne proturječnosti. Posljedica ovih proturječnosti odražavaju se na rast mnogih socijalnih problema, a prije svih, siromaštva i njihovih uzročno-posljedičnih manifestacija kao što je to slučaj sa beskućništvom. Beskućništvo, najkraće rečeno, opisuje socijalno stanje ljudi kada nemaju dom i stalno mjesto boravka, odnosno beskućnici nisu u mogućnosti steći i održati stalan, siguran i adekvatan smještaj.

O beskućništvu se često u literaturi piše u negativno-moralističkom duhu, kao „socijalno-patološkoj pojavi“, gdje se spominje kao prateći fenomen „poremećaja ponašanja“ kao što su skitnja, prosjačenje, alkoholizam, narkomanija, prostitucija te kao „moralna izopačenost“ uzrokovana besposličarenjem i neradom. Ovakav diskurs beskućništvo sagledava kroz „patologizaciju siromaštva“.

Fenomen beskućništva je jedna od onih pojava u društvu kojeg su svi, ili barem mnogi svjesni, ali mu pridaju relativno malo pažnje i ta tvrdnja vrijedi kako za visokorazvijene zemlje. Situacija se brzo pogoršava jer ekonomska kriza ograničava mnoge tradicionalne funkcije socijalne države, sve je veći postotak stanovništva koji žive u riziku od siromaštva. Neke od najgorih posljedica neoliberalne politike još nas nisu dosegle, ali je vrlo vjerojatno da nisu daleko. Nemogućnost otplaćivanja dugova bankama vjerojatno će, kao posljedicu, imati porast broja beskućnika koji će morati bankama predati zalog svojih kredita. U nekim državama u okruženju takve su se situacije već desile. Čini se da političke elite ne vide nikakve druge izlaze osim onih koji su već identificirani u neoliberalističkoj ekonomskoj i političkoj doktrini. Unatoč tome, stručnjaci te drugi uključeni i zainteresirani dio javnosti, počinju nešto jasnije progovarati o beskućništvu u našem društvu. Ono kao socijalni problem postaje malo vidljivije u smislu ukazivanja na ozbiljnost i senzibilizaciju javnosti. No, da bi doista došlo do značajnih pozitivnih promjena u pristupu prema problemu beskućništva, presudni su prije svega prioriteti na razini socijalne politike države, odnosno vizija i volja onih struktura koje imaju moć potaknuti sustavne promjene s ciljem unapređenja kvalitete života ljudi koje se nalaze u statusu beskućnika.

Ideje o tome da budućnost počiva na mladima, osobito akademskim građanima, stvara ideju provjere stava takvih o ovom problemu i njihovu senzibiliziranost problematikom beskućništva s idejom da će iz perspektive pozitivnog stava budućnost ove populacije biti nešto svjetlija.

1. BESKUĆNICI – LJUDI BEZ DOMA ILI?

U svim suvremenim društvima možemo sresti ljude koji spavaju i borave na ulici, i kojima je, simbolično rečeno, „ulica jedini dom“. Velike promjene u društvu posljednjih desetljeća (političke, socijalne, ekonomske, tehnološke, obiteljske) uvjetovale su i dramatičan porast broja ljudi koji su postali beskućnici. U ukupnom broju siromašnih u Europi udio beskućnika je oko 2,7 milijuna. Procjenjuje se da broj beskućnika širom svijeta premašuje jednu milijardu. U svijetu svaki dan umire 50.000 ljudi, uglavnom djece i žena, kao rezultat ekstremno loših uvjeta smještaja ili neadekvatnih sanitarnih prilika. Alarmantan broj beskućnika ukazuje na potrebu za brzim i efikasnim društvenim reagiranjem. Preduvjet za to je razumijevanje problema beskućništva, ne samo kao individualnog, već i kao društveno-strukturalnog problema (Družić, Ljubotina, 2012).

U znanstvenoj literaturi, kao i u socijalno-političkoj i zakonodavnoj praksi ne postoji konzistentna definicija pojma beskućništva, iako postoji opći konsenzus među istraživačima da se ono odnosi na nešto više od „odsustva krova nad glavom“ (Raskin, 1992). Beskućnici su višedimenzionalna, socijalno isključena i društveno marginalizirana populacija. Oni su heterogeni skup ljudi koji se povremeno ili trajno nalazi u stanju tzv. urgentne socijalne potrebe, egzistencijalne krize, kompleksne ranjivosti i društvene marginaliziranosti.

U tom skupu ljudi nalaze se: mentalni bolesnici; samci sa niskim primanjima; raseljeni radnici; ovisnici o psihoaktivnim tvarima; ljudi ostali bez imovine, stana ili kuće iz različitih razloga; ljudi iz socijalno i/ili psihički „razorenih“ obitelji; ljudi u osobnim emotivnim i/ili socijalnim krizama; bivši zatvorenici i duševni bolesnici otpušteni iz institucija; žene žrtve nasilja u obitelji; dijelovi izbjegličke/migrantske populacije, itd.

Kako bi se razumio sam pojam beskućništva (engl.: *homelessness*), neophodno je objasniti odnos između ovog pojma i pojma dom (engl.: *home*). Termin dom je korišten od strane više znanstvenih disciplina (sociologije, antropologije, psihologije, arhitekture, povijesti, geografije, filozofije) u definiranju mjesta ili boravišta obitelji i grupa ljudi, zemlje i mjesta rođenja ili utočišta od izvanjskog sveta (Raskin, 1992).

Dom može biti shvaćen u fizičkom smislu (kuća, stan, institucija), ali se može razumjeti i kao izraz socijalnog identiteta. U tom okviru pojmovi beskućništva i doma nisu suprotni, već se nalaze u dinamičnom i dijalektičkom odnosu.

Definiranje pojma beskućništva otežano je činjenicom da različita društva na različite socijalno-političke načine promatraju ovaj problem. Zato definicija ovisi o nekoliko faktora (Raskin, 1992):

- Istraživača koji sagledavaju beskućništvo: nevladine organizacije, vlada, mediji, građani, sami beskućnici;
- interesa promatranja: npr. bolje razumjevanje problema u cilju njegovog rješavanja, traganje za jedinstvenom definicijom beskućništva, senzacionalistički prikazi medija;
- istraživačkih pitanja: tko su beskućnici, koji su uzroci beskućništva, kakva je društvena reakcija na beskućništvo;
- metoda u pristupu: teorijske analize, kvantitativni i kvalitativni opisi, itd.

Posljednjih godina učinjeni su značajni naponi u EU u definiranju beskućništva, kao osnovi socijalno-političke prakse prema ovom socijalnom problemu. Tako su definirani različiti oblici beskućništva koji obuhvaćaju: spavanje na otvorenom i život na ulici; različite oblike privremenog smještaja; neadekvatne uvjete stanovanja; nepovoljne stambene situacije ili rizik da se ostane bez stambenog prostora. Pojedini autori proširuju pojam beskućništva na one ljude koji nemaju odgovarajuće uvjete stanovanja, izvore da zakupe i plate stan ili žive u nehigijenskim i po zdravlje štetnim uvjetima, po pravilu u prenatrpanim i neadekvatnim objektima. (Raskin, 1992)

U 2009. godini na Konferenciji europskih statističara (engl.: *conference of european statistics – CES*) Ekonomske komisije Ujedinjenih nacija za Europu, koja je održana u Ženevi, grupa eksperata za popis stanovništva i domaćinstava podijelila je beskućnike u dvije velike grupe:

- Primarni beskućnici (engl.: *rooflessness*).

Ova kategorija obuhvata lica koja žive na ulicama, bez bilo kakvog skloništa;

- Sekundarni beskućnici.

U ovoj kategoriji se nalaze osobe koje nemaju stalno mjesto boravka, koja često mijenjaju smještaj (uključujući stanove, skloništa i institucije za beskućnike ili druga mjesta stanovanja). Najkraće rečeno, to su one osobe koja žive u privatnim stanovima, ali bez stalne adrese.

Australijski istraživač Chamberlain beskućništvo dijeli na četiri grupe (Chamberlain, 1999):

- primarno beskućništvo: ljudi bez adekvatnog smještaja, kao što su oni koji „spavaju vani“ ili koriste zgrade, automobile, željezničke postaje kao skloništa;
- sekundarno beskućništvo: ljudi koji često mijenjaju smještaj;
- visoko beskućništvo: ljudi koji žive u kućama za zajednički smještaj, gdje nemaju svoje kupatilo i kuhinju;
- marginalno smješteni: ljudi koji žive u stambenim uvjetima blizu minimalnog standarda.

1.2. Tipologija beskućništva

U literaturi se mogu pronaći različite klasifikacije beskućništva koje su zasnovane na definicijama ovog fenomena. Osnovna klasifikaciji polazi od podjele na apsolutno i relativno beskućništvo (Marpsat, 2005).

Apsolutno beskućništvo se definira kao situacija u kojoj pojedinac ili obitelj nema stan uopće ili boravi u privremenom skloništu. To uključuje one koji žive u parkovima; žive na ulicama; žive u skloništima; žive u privremenim objektima; nalaze se u privremenom smještaju kod prijatelja ili rodbine; žive u improviziranom skloništu (napuštenim automobilima, vagonima).

Relativno beskućništvo predstavlja situaciju u kojoj domovi ljudi ne ispunjavaju osnovne standarde. Ovo uključuje situacije da kuća/stan nema adekvatnu zaštitu od atmosferskih nepogoda; nema pristup čistoj vodi; nalazi se daleko od posla, škole, bolnice što onemogućava obrazovanje, liječenje i zapošljavanje; ne pruža osjećaj osobne sigurnosti.

Europska federacija nacionalnih organizacija (FEANTSA)¹, koje rade sa beskućnicima i koje se zalažu za prava osoba u situaciji beskućništva, razvila je tipologiju beskućništva i stambene isključenosti, nazvanu ETHOS, kao sredstvo za unaprjeđenje razumjevanja beskućništva u Europi. Razvijena je 2005. godine i koristi se za različite namjene – kao okvir za debatu, za prikupljanje podataka, za izradu politika, za istraživanje i praćenje procesa i medije.

¹ FEANTSA je skraćenica za Europsku federaciju nacionalnih organizacija koje rade sa beskućnicima (franc.: *Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans- -Abri*)

ETHOS klasificira beskućnike prema četiri stambene životne situacije:

- bez krova (bez bilo kakvog skloništa, lica koja žive na ulici);
- bez kuće (u privremenom smještaju, u prihvatnim kolektivnim centrima);
- u nesigurnom stanovanju (nelegalno, pod prijetnjom iseljenja, nasilja);
- u neodgovarajućem stanovanju (u šatorima i ilegalnim kampovima, u neadekvatnim, improviziranim objektima, prenatrpanim stanovima).

ETHOS-ov model u objašnjenju beskućništva temeljen je na konceptualnom razumijevanju pojma „dom“ i uključuje fizički, društveni i zakonski aspekt adekvatnog i sigurnog stanovanja. Fizički aspekt podrazumijeva postojanje prostora u kome osoba može živjeti. Društveni (socijalni) aspekt odnosi se na mogućnost očuvanja privatnosti i uživanja u društvenim odnosima. Zakonski aspekt označava zakonsko pravo na određeni prostor. Na Europskoj konferenciji o beskućništvu, održanoj u Bruxellesu u prosincu 2010. godine, došlo se do zaključka da ETHOS tipologiju treba usvojiti širom EU kao standardne mjere beskućništva, navodeći da je beskućništvo složen, dinamičan i diferenciran proces sa različitim uzrocima i strategijama njegovog prevladavanja.

1.3. Uzroci beskućništva

Uzroci beskućništva su složeni i višestruki. U većini slučajeva, u pitanju je interakcija između strukturalnih faktora, osobnih i obiteljskih povijesti, kao i individualnih karakteristika koje dovode do beskućništva. Beskućništvo je složen fenomen sa velikim brojem potencijalnih uzroka koji nastaju kao posljedica narušene interakcije između pojedinca i okruženja (Ravenhil, 2008).

Među zastupnicima različitih teorijskih pogleda postoji podjela na dvije grupe. Jedni u tumačenju uzroka beskućništva polaze od društva i njegovog neadekvatnog funkcioniranja, i drugi koji beskućništvo shvaćaju kao posljedicu „osobne manjkavosti i patologije“. Predstavnici konzervativnih shvaćanja smatraju da je beskućništvo rezultat individualnih nedostataka i lične patologije – „lijenih“ ili „ludi“ (Družić, Ljubotina, 2012) ili psihičkih poremećaja uzrokovanih teškim mentalnim bolestima i bolestima ovisnosti (Ravenhil, 2008).

Kritičari ovog pristupa govore o pokušaju „psihijatrizacije“ društvenih problema, odnosno tumačenja društvenog života kao izraza poremećenog subjektivnog života pojedinca (Raskin, 1992).

Drugi pristup u objašnjenju beskućništva je strukturalni. Zagovornici ovog pristupa navode kako bi u društvu bez ikakvih individualnih patologija beskućništvo i dalje postojalo, jer nema dovoljno stanova za sve. Ovo objašnjavaju korištenjem analogije beskućništva kao igre „vrućih stolica“² po kojoj ono nastaje kao posljedica strukturalne neusklađenosti, odnosno društvenih „pravila igre“ u kojoj nema dovoljno „stolica“ tj. stanova za sve.

Predstavnici liberalističkih pristupa smatraju da su beskućnici raniji pripadnici radničke ili srednje klase koji su izgubili svoje šanse i prilike u tržišnoj i socijalnoj utakmici (Raskin, 1992). Neki autori potpuno negiraju utjecaj individualnih faktora. Ringheim tvrdi da su individualne disfunkcije kod beskućnika, kao što su alkoholizam, zloupotreba droga, kriminal, nasilničko ponašanje, čak i mentalne bolesti uvjetovane strukturalnim faktorima (Ringheim, 1990). Suvremeni model u objašnjenju beskućništva počiva na ideji da strukturalni faktori definiraju rizik, ali da se osobna povijest pojedinca mora uzeti u obzir radi shvaćanja tko će zaista postati beskućnik. Beskućništvo po ovom integrativnom teorijskom modelu pogađa one pojedince/obitelji kod kojih postoji istovremeno djelovanje obje grupe faktora.

1.4. Socijalno-demografska obilježja beskućništva

Popise beskućnika je teško napraviti zbog dinamičke prirode i kriterija za procjenu beskućništva. U zapadnim zemljama kao što su SAD, tipičan beskućnik je muškarac, neoženjen. Podatci iz Nizozemske pokazuju da 80% beskućnika čine muškarci uzrasta između 18–65 godina. Neki gradovi imaju posebno visok postotak muškaraca u populaciji beskućnika, na primjer, muškarci čine 85% beskućnika u Dublinu (Koegel et al., 1996).

Etničke manjine su također zastupljene u populaciji beskućnika. U takvim grupama, dva i po puta je veća vjerojatnost da će osoba postati beskućnik. U zapadnim društvima, prosječna starost beskućnika je oko 35 godina. Većina beskućnika ima završenu srednju školu, ali među njima postoje osobe koje su završile i fakultet (Harvey, 1999).

² Igra se sastoji u trčanju u ritmu neke glazbe oko grupe stolica, pri čemu uvijek ima manje stolica nego igrača. Kad glazba stane, igrači moraju sjesti, a onaj koji ne nađe sebi stolicu ispada iz igre.

Tipična slika beskućnika, kao sredovječnog muškarca-samca, naglo je počela blijedjeti uslijed porasta broja djece, žena, pa i čitavih obitelji u populaciji beskućnika (Družić, Ljubotina, 2012).

Kada je u pitanju spol, mogu se primijetiti značajne razlike između muškaraca i žena. Razlika se vidi u razlozima koji su doveli do beskućništva. Najčešći razlog zbog koga žena postaje beskućnik jeste nasilje u obiteljskom životu (Družić, Ljubotina, 2012). Muško beskućništvo najčešće nastaje uslijed gubitka stana, razvoda braka, zloupotrebe alkohola, kockanja. Za razliku od muškaraca beskućnika koji su vidljivi, jer najčešće spavaju i provode vreme na ulicama i javnim prostorima, žene najčešće traže skrivena mjesta za boravak (napušteni objekti, skladišta) kako bi očuvale raniji identitet. Očuvanje starog identiteta je za žene naročito bitno, s obzirom na negativnu i izrazito kompromitirajuću konotaciju koju za sobom povlači slika žene na ulici, tj. implicitnu pretpostavku da je riječ o prostitutki.

1.5. Socijalno-zdravstvena obilježja beskućništva

Beskućnici pate od širokog spektra zdravstvenih problema. Život bez krova nad glavom daje kontekst koji je izuzetno opasan po zdravlje – izloženost vremenskim prilikama, pothranjenost, neispavanost, nehigijenski uvjeti, stres, otežan pristup službama zdravstvene zaštite. Svi ovi faktori uzrokuju više nego tri puta veću učestalost patoloških stanja kod beskućnika u usporedbi s ukupnom populacijom. Očekivana životna dob beskućnika je gotovo 25 godina manja od nacionalnog prosjeka. Zdravstveni problemi variraju u ovisnosti od demografskih i bihevioralnih faktora.

Beskućništvo utiče na zdravlje na nekoliko načina (Harvey, 1999): beskućništvo povećava izloženost osobe zaraznim bolestima (npr. tuberkuloza); izaziva ozbiljan stres koji može aktivirati genetske sklonosti ka bolestima (npr. hipertenzija); dug period pothranjenosti može izazvati neka kronična oboljenja (npr. anemija i razne degenerativne bolesti kostiju). Kod beskućnika je znatno povećan rizik od bolesti u odnosu na opću populaciju. Tipični zdravstveni problemi beskućnika su: respiratorne bolesti, bolesti kostiju i miškulature (npr. artritis), epilepsija, problemi sa stopalima, otežan vid, kožna oboljenja, gangrena, dijabetes, bolesti digestivnog trakta, TBC, nedostatak sna, usljivost, infektivne bolesti itd. Zdravstveni problemi se usložnjavaju zbog upotrebe alkoholnih pića i droge.

Rizična ponašanja kao što su intravensko uzimanje droga, prostitucija i drugi vidovi promiskuiteta drastično povećavaju rizik od HIV-infekcije i drugih seksualno prenosivih bolesti. Nasilje je stalna prijetnja po zdravlje beskućnika. Istraživanjem u Torontu je utvrđeno da je 40% u populaciji beskućnika bilo napadnuto u toku jedne godine i da je 21% žena bilo silovano. Kod beskućnika je vjerojatnost da će biti ubijeni 9 puta veća nego kod opće populacije (Crowe, 1993). Nenamjerne povrede su vodeći uzrok morbiditeta i mortaliteta, posebno među muškarcima beskućnicima. Povrede su često posljedica pada ili prometnih nesreća. U SAD prosjek života višegodišnjih beskućnika je oko 44 godine, a polovica smrtnih slučajeva je posljedica nasilja. Stope samoubojstva među beskućnicima su daleko veće nego u općoj populaciji. Kod beskućnika je 9 puta veća vjerojatnost da će počiniti samoubojstvo nego u općoj populaciji (Kidd, Kral, 2002). Smrt nastala povodom vremenskih nepogoda također je vrlo česta kod ove populacije. Tijekom hladnog vremena povećava se rizik od hipotermije i smrzavanja, a ljeti se povećava rizik od teških opekotina od sunca i toplotnog udara. Zastupljenost duševnih oboljenja među beskućničkom populacijom mnogi vide kao posljedicu deinstitutionalizacije psihijatrijskih bolesnika (Frankish, Hwang, Quantz, 2005). Duševni poremećaji mogu biti faktor koji dovodi do beskućništva zbog nemogućnosti i nedostatka volje pojedinca da očuva vlastitu egzistenciju ili zbog deinstitutionalizacije koja za posljedicu ima povećavanje broja duševno oboljelih osoba koje su prepuštene same sebi. Anksioznost, depresija, emocionalni problemi, kao i teža psihopatska i sociopatska stanja, u većoj mjeri su zastupljeni u ovom dijelu stanovništva, nego kod populacije koja se ne nalazi u stanju beskućništva (Baron, 2004).

1.6. Supkultura beskućništva

Beskućništvo prati poseban način i stil života i vrijednosni sustavi koji ima elemente supkulture. Ova supkultura predstavlja način adaptacije i reakcije marginaliziranih slojeva na socijalni i kulturni položaj koji imaju (Raskin, 1992). Život na ulici stvara specifičnu realnost koja zahtjeva izgradnju različitih strategija preživljavanja, nasuprot predvidljivosti i dosljednosti života opće populacije. Ovu supkulturu karakteriziraju ponašanja i žargon koji odvajaju pripadnike ove kulture od ostalih članova društva. Psihološka podrška koju pripadnici supkulture pružaju jedni drugima je ono što im pomaže da lakše prihvate situaciju u kojoj se nalaze.

Beskućništvo predstavlja ponižavajuće iskustvo koje za posljedicu ima i gubitak identiteta pojedinca. Beskućnici vremenom gube sva obilježja prethodnog života, nemaju adresu, osobne dokumente, u ustanovama su zavedeni kroz kategorije, žive po unaprijed propisanim pravilima i ovisni su od institucija. Isti je slučaj i sa beskućnicima koji borave na ulici. Uglavnom nose prljavu, pocijepanu odjeću, žive po drugačijim pravilima.

U ovakvoj supkulturi uspjehom se smatraju izdržljivost usprkos surovim uvjetima. Sve to utječe da se beskućnici okreću i oslanjaju jedni na druge. Život sa sebi sličnima olakšava im proces odbacivanja starog i prihvatanja novog identiteta. U ovoj supkulturi nije redak slučaj postojanja međusobnog neslaganja i netrpeljivosti u borbi za opstanak i preživljavanje, pa nasilje postaje način rješavanja konflikta. Supkultura može igrati veoma važnu ulogu u održavanju stanja beskućništva. Bitne odlike ove supkulture su također i (Daily, 2002):

- život u prostorima kao što su: parkovi, aleje, šume, napuštena vozila (vagoni), stare zgrade, kontejneri za skladištenje, prostori ispod autoputova, tuneli podzemne i nadzemne željeznice, šahtovi, itd.;
- ovisnost od institucionalne socijalne pomoći;
- dolazak do prihoda putem prošnje, privremenog fizičkog rada, prostitucije, prodaje reciklaže;
- korištenje javnih ustanova ili javnog prijevoza kako bi se sklonili od hladnoće;
- česta zloupotreba alkohola;
- razmjena stvari i hrane sa drugim beskućnicima;
- trgovina stvarima, alkoholom, drogom, seksom.

Beskućništvo prate i nehigijenska, divlja naselja koja se različito nazivaju (geta, karton city), ali koja imaju slične strukture stanovništva, socijalne pozicije i probleme i specifičan stil života.

1.7. Uzročno-posljedične veze beskućništva i društvene devijacije

Beskućništvo ima jasne uzročno-posljedične veze sa mnogim društvenim devijacijama. Posebno se naglašava povezanost beskućništva s ovisničkim ponašanjima, kriminalom i prostitucijom te (zlo)upotreba psihoaktivnih tvari (PAT). Čest stereotip o beskućnicima jeste o njihovom ovisničkom ponašanju. Činjenica jeste da je zloupotreba PAT češća među beskućnicima nego u općoj populaciji, ali to ne znači da su svi beskućnici alkoholičari ili ovisnici o drogama. Alkoholna pića, droga i beskućništvo mogu se promatrati u uzročno-posljedičnom odnosu. Konzumiranje alkohola i droga može biti i uzrok i posljedica života na ulici (Ballintyne, 1999). Sama ovisnost može dovesti do toga da pojedinac poremeti odnose sa obitelji i prijateljima, ostane bez doma, izgubi posao i da se nađe na ulici. Zloupotreba alkohola je češća kod starijih, dok je narkomanija češća kod mlađih beskućnika (Glasser, Zywiak, 2003). Johnson i suradnici (Jonhson et al., 1999) se također pozivaju na argument o „uzroku“ i „posljedici“, ali oni kao okvir za debatu koriste ideje „socijalne selekcije“ i „socijalne adaptacije“.

Socijalna selekcija: (zlo)upotreba droga može dovesti do beskućništva. Ovaj model ukazuje da problem (zlo)upotrebe PAT predstavlja direktan put do beskućništva. Istraživanja pokazuju da oko dvije trećine beskućnika navodi alkohol i/ili droge kao glavni razlog beskućništva (Glasser, Zywiak, 2003). Beskućništvo ovdje predstavlja krajnju točku u procesu socijalnog i ekonomskog osiromašenja pojedinca (Main, 1998).

Socijalna adaptacija: život na ulici povećava vjerojatnoću korištenja droga. Polazna ideje je da se društveno ponašanje ljudi najbolje može razumjeti uvidom u društveni kontekst u kome se ono izražava. U tom smislu, upotreba droga je posljedica beskućništva koja služi kao način adaptacije na surove uvjete života na ulici. Upotreba droga javlja se kao sredstvo „suočavanja“ sa nesigurnošću, nestabilnošću i kaotičnim uvjetima koji karakteriziraju njihov svakodnevni život ili upotreba droge i alkohola jeste dio integracije u beskućničku supkulturu. Mallet, Rosenthal i Kejs (mallet, rosenthal, keys, 2005), u studiji koja je obuhvatila 302 beskućnika, utvrdili su da su tri četvrtine beskućnika imali problem s drogom i alkoholom i prije stanja beskućništva. Sa druge strane, studija koju je sproveo Johnsonson (Jonhson, 2006) i koja je obuhvatila 103 beskućnika govori u prilog socijalnom modelu adaptacije. U Johnsonovoj studiji skoro dijve trećine (66%) beskućnika je razvilo ovisnost nakon što su postali beskućnici. Johnson smatra da je upotreba PAT uobičajena „rekreativna“ aktivnost i sastavni dio supkulture beskućnika.

1.8. Beskućništvo i kriminal

Beskućnici su u velikom riziku da budu i žrtve i počinioci kaznenog djela. Zastarjeli, tradicionalni stereotipi beskućnika kao „prljavih lopova, skitnica, pijanaca“ čine da ih javnost etiketira kao nasilne. Beskućnici, uglavnom, čine tzv. „mala kaznena djela“: krađe hrane i odjeće, džeparenja na ulici ili u javnom prijevozu. Jedna američka studija nalazi da delikti protiv imovine čine 90% delikata za koja su beskućnici osuđeni (Levinson, 2004). Osim kriminala koji se čini u održavanju egzistencije, remećenja javnog reda i mira najčešće dovode beskućnike u sukob sa zakonom (Wardhaugh, 1996). U nekim zemljama beskućnici su policijski privođeni zbog aktivnosti koje obavljaju u javnom prostoru (npr. spavanje, pranje garderobe). Na ovaj način, kontrola javnog prostora, preko zabrane obavljanja nepoželjnih akcija u cilju zaštite javnosti i predstavljanja grada u „najboljem svjetlu“, dovodi do kriminalizacije beskućništva.

Istraživanja pokazuju da beskućnici često namjerno dolaze u sukob sa zakonom. Navodi se da petina beskućnika počini kazneno djelo, kako bi se sklonili sa ulice i u pritvoru proveli noć i dobili hranu (Levinson, 2004).

1.9. Beskućništvo i prostitucija

Beskućnici moraju podnositi brojne žrtve kako bi preživjeli. Jedna od mogućih alternativa preživljavanja je i ulazak u prostituciju. Beskućnice se najčešće „okreću“ prostituciji kako bi osigurale egzistenciju. Ovdje se javlja poseban tip prostitucije koji se zove „seks radi opstanka“, a predstavlja oblik prostitucije, karakterističan za ljude koji se nalaze u nepovoljnim životnim okolnostima. „Seks radi opstanka“ tipičan je za beskućnike i druge marginalne grupe, koji, u krajnjoj nuždi, prodaju svoje tijelo zarad hrane, mjesta za spavanje, lijekova i drugih osnovnih potreba.

Rezultati istraživanja pokazuju da jedna od četiri beskućnice stupa u neželjene seksualne odnose radi opstanka (Simons, Whitbeck, 1991). Za razliku od „klasičnih“ prostitutki koje su prvenstveno usmjerene ka dobivanju novca, beskućnice u prostituciji to čine u zamjenu za hranu, smještaj ili lijekove (Levinson, 2004). Casez i suradnici (Casez et al., 2007) su na uzorku od 95 žena beskućnika pokušali testirati direktne i indirektne modele utjecaja ranog seksualnog zlostavljanja na prostituciju i viktimizaciju.

Rezultati su potvrdili da rano seksualno zlostavljanje povećava vjerojatnoću za sudjelovanje u prostituciji, bez obzira na postojanje drugih faktora, kao što su bježanje od kuće, zloupotreba droga, kao i drugih devijantnih aktivnosti. Beskućnici, a naročito žene i djeca su „laka meta“ makroa i kriminalnih grupa koji ih, pod okriljem „brige“, „nalaženja posla“ i „boljeg života“ često seksualno zloupotrebljavaju i podvode u prostituciju.

Prostitucija, bez obzira da li se o njoj govori kao o strategiji preživljavanja ili kao o organiziranoj prostituciji od strane kriminalnih grupa, nosi sa sobom brojne rizike i posljedice. Osim rizika od uhićenja, beskućnici uključeni u prostituciju izloženi su i riziku od seksualno-prenosivih bolesti i neplanirane trudnoće, upotrebe alkohola i droga, psihičkog maltretiranja, fizičkih povreda, itd.

1.10. Beskućništvo mladih

Posebno ranjiva podgrupa u populaciji beskućnika su mladi. Mladi beskućnici se najčešće definiraju kao osobe mlađe od 18 godina koje spavaju na ulici ili na drugim mjestima koja ne pružaju sigurnu zaštitu od vremenskih nepogoda; to su osobe čije je uobičajeno noćno prebivalište u skloništima za jednokratni i privremeni smještaj (Radford et al., 1989; Simons, Whitbeck, 1991; Frankish, Hwang, Quantz, 2005).

Mladi koji su u većem riziku da se nađu na ulici su djeca žrtve obiteljskog; djeca iz ekstremno siromašnih domaćinstava; djeca koja žive u institucijama; djeca romskih obitelji koja žive u čergama; djeca migranata; djeca koja žive i rade na ulici; mladi koji napuštaju domski smještaj bez ikakve obiteljske i institucionalne podrške i mladi ovisni o drogama.

Pored ovih faktora, beskućništvo mladih je u velikoj mjeri i posljedica raspada obitelji (Mann, Sanders, 1994). Najčešći uzročni faktori koji mogu dovesti do beskućništva mladih jesu: obiteljske svađe i razdori obitelji; seksualno ili fizičko zlostavljanje u djetinjstvu ili adolescenciji; prestupničko, neprilagođeno ponašanje i/ili iskustvo iz zatvora; nemogućnost uspostavljanja društvenih veza i odnosa; zloupotreba alkohola i droga; isključenost iz obrazovnog sistema i odsustvo kvalifikacija; problemi sa mentalnim i fizičkim zdravljem (Mayock, O'sullivan, Corr, 2005). Posljednjih godina istraživanja su usmjerena ka identifikaciji „specifičnih“ događaja ili prijelomnih trenutaka (prekretnica) koji mogu biti „okidač“ za beskućništvo mladih.

Najčešći „okidači“ su: napuštanje roditeljskog doma nakon svađe, izlazak iz zatvora ili odgojnih ustanova, (zlo)upotreba alkohola i droga, iseljenje iz iznajmljenog stana, raspad obitelji (Embry et al., 2000). Istraživanja pokazuju da, u usporedbi s vršnjacima, mladi beskućnici imaju nerazmjerno veći udio u kriminalnim aktivnostima, uključujući imovinska kaznena djela i remećenje javnog reda i mira (Newburn, Rock, 2005).

U populaciji mladih beskućnika je tri puta veća šansa da će koristiti marihuanu, a osamnaest puta veća vjerojatnost da će koristiti kokain, nego mladi koji nisu u situaciji beskućništva (Jonson, Whitbeck i Heut, 2005; Molino, 2007). Oni koji su ovisnici o drogama koriste različite strategije za „financiranje“ zavisnosti što obično vodi k težim oblicima kriminala (Fischer, 1992). Osim toga, mladi beskućnici imaju 7 puta veću vjerojatnost da će umrijeti od AIDS-a i 16 puta veću vjerojatnost da će biti zaraženi HIV-om u odnosu na opću populaciju (Radford, King, Warren, 1989).

Mladi beskućnici su i u velikom riziku da budu žrtve kriminala, čak više nego da budu počinitelji kaznenih djela. Na primer, stopa silovanja mladih beskućnika je dva do tri puta veća nego u općoj populaciji mladih (Simons, Whitbeck, 1991). Dječaci su, obično, žrtve radne eksploatacije, prinudne prošnje, kao prinude na vršenje kaznenih djela zbog psihofizičkog stanja, dok su djevojčice, najčešće, žrtve seksualne eksploatacije (Mallet, Roseenthal, Keys, 2005).

2. HRVATSKA SLIKA BESKUĆNIŠTVA

U Hrvatskoj se ponekad može čuti da beskućništvo nije „ozbiljan problem“ jer nema značajnu incidenciju, pa se time onda i opravdava nedovoljna posvećenost sustava u bavljenju njime. no, kao što je poznato, je li neki problem „ozbiljan“ ne određuje jedino uvid u njegovu brojčanu zastupljenost već i složenost problematike. a beskućništvo po svojoj složenosti u brojnim aspektima možemo ubrojiti u sam vrh socijalnih problema. Problem beskućništva u Hrvatskoj uglavnom je zanemaren u smislu sustavne, konkretne i jasne vizije u pristupanju i modelima rada s ovom skupinom korisnika. osobe ostaju relativno dugo u statusu beskućnika, često usamljeni u svojoj borbi da izađu iz njega, iako sustav socijalne skrbi novim zakonom o socijalnoj skrbi (Narodne Novine 33/2012), u kojem se prvi put beskućnici navode kao korisnici, implicira beskućništvo kao problem privremenog karaktera.

Točan broj beskućnika u hrvatskoj nije poznat i to najčešće zbog problema evidentiranja ovih korisnika koji većinom nemaju regulirano prebivalište odnosno boravište. Evidentiranih beskućnika koji su smješteni u prenoćištima i ostvaruju određena prava iz sustava socijalne skrbi je, prema podacima crvenog križa, negdje oko 600.³

U hrvatskoj beskućnici nisu bili prepoznati kao kategorija korisnika u sustavu socijalne skrbi, sve do donošenja novog zakona o socijalnoj skrbi 2011. godine (Narodne Novine 124/2011). u 2012. godini stupio je na snagu izmijenjeni zakon o socijalnoj skrbi (narodne novine 33/2012), gdje u članku 2., stavak 1., pod točkom 10. stoji da je beskućnik „osoba koja nema mjesto stanovanja niti sredstava kojima bi mogla namiriti potrebu stanovanja te je privremeno smještena u prihvatilištu, ili boravi na javnim ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za stanovanje“. U novijem zakonu o socijalnoj skrbi (NN 33/12), kao što je prethodno navedeno, beskućnici su konačno prepoznati kao korisnici socijalne skrbi odnosno kao oni koji „nemaju dovoljno sredstava za podmirivanje osnovnih životnih potreba, a nisu ih u mogućnosti ostvariti svojim radom, prihodima od imovine od obveznika uzdržavanja ili na drugi način“.

Pri tom se kao osnovne životne potrebe ovim zakonom navode: prehrana, smještaj, odjeća i druge stvari za osobne potrebe, osobna njega, kućanske potrepštine, grijanje, zdravstvena skrb i sudjelovanje u životu zajednice. Ovim zakonom definirani su uvjeti i način ostvarivanja prava i socijalnih usluga koje mogu ostvariti beskućnici, kao i pružatelji tih usluga. beskućnicima je, uz druga prava, omogućen privremeni smještaj u prihvatilištu za beskućnike, kao i ostvarivanje

³ Procjena prema podacima Hrvatskog Caritasa

prava na uslugu stručne potpore u obavljanju poslova i zapošljavanju kojom se potiče radna aktivacija i socijalno uključivanje ovih korisnika (Karačić, 2012).

Također je ovim zakonom propisano da su veliki gradovi i gradovi središta županija dužni u svom proračunu osigurati sredstva za uslugu prehrane u pučkim kuhinjama, kao i pružanje usluga prihvatilišta za beskućnike na način propisan ovim zakonom. nadalje, u članku 104. stavak 4. istog zakona navodi se sljedeće: „radi sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja uzroka socijalnog isključivanja beskućnika, pružatelj usluge privremenog smještaja, centar za socijalnu skrb i lokalna zajednica dužni su surađivati i zajednički planirati aktivnosti za osiguranje njihovog prebivališta i njihovog uključivanja u svakodnevni život lokalne zajednice.“ Na području hrvatske danas postoje prenoćišta odnosno prihvatilišta za beskućnike u osam gradova: Zagrebu, Varaždinu, Karlovcu, Rijeci, Puli, Osijeku, Zadru i Splitu.

Iako je na razini državne politike problem beskućništva relativno zanemaren, postoje različite institucije i organizacije koje se bave podrškom i pomoći beskućnicima. to su: Udruga Most iz Splita, Franjevački svjetovni red iz rijeke, Caritas biskupije Đakovo, Caritas zadarske nadbiskupije, Caritas zagrebačke nadbiskupije, Caritas, Knjižnice grada Zagreba (projekt knjigom do krova), ustanova dobri dom grada Zagreba, hrvatski crveni križ, HVIDR-a iz Karlovca, katolička udruga kap dobrote iz Zagreba, društvo studenata socijalnog rada, volonterski centar Zagreb, crveni križ pula, udruga ulični suputnik, te ministarstvo socijalne politike i mladih. Iako je poznato da su beskućnici osobe s vrlo specifičnim problemima koji se ne mogu prevladati bez sustavne, individualizirane i dugotrajne stručne pomoći i podrške, sustav socijalne skrbi na potrebe beskućnika uglavnom odgovara jednokratnim intervencijama u vidu novčane pomoći ili osiguranja privremenog smještaja (Karačić, 2012).

Jedan od razloga je, velikim dijelom, ranije navedena činjenica da je u ukupnom broju korisnika prava iz socijalne skrbi broj beskućnika „zanemariv“ te ovom problemu nije posvećena dovoljna pažnja od strane sustava. Sve više jača mreža organizacija na lokalnim razinama koje pružaju pomoć i podršku beskućnicima, sudjeluju u zagovaranju prava ovih korisnika i senzibiliziranju stručne i ostale javnosti. naime, upravo senzibiliziranje stručne javnosti jedan je od iznimno važnih koraka do unapređenja statusa beskućnika.

Kao što je općenito poznato, beskućništvo je opterećeno vrlo snažnim vrijednosnim procjenama, stigmom, okrivljavanjem korisnika. nerijetko se smatra da je materijalni status područje života za koje je u konačnici čovjek sam odgovoran i da na njega može i sam utjecati. Iz toga proizlazi da ukoliko je netko primjerice beskućnik, isključivo sam snosi odgovornost

što se našao u takvoj situaciji i da osnovni razlog njegovog statusa leži u nedovoljnom trudu, zalaganju ili želji za uspjehom. Iz razumijevanja uzroka beskućništva proizlaze stavovi onih koji su u doticaju s beskućnicima, a stavovi su usko povezani sa stigmom i predrasudama o njima.

Iz stavova prema nekome ili nečemu proizlaze konkretna ponašanja, motivacija da se nešto (ne) učini ili promijeni (Družić, Ljubotina, 2012). Ukoliko su ti stavovi negativni, tada su želja za pružanjem pomoći i mogućnosti ulaganja u promjenu – manje. O tome kakav je stav i razumijevanje ove problematike, primjerice kod kreatora socijalne politike, reflektirat će se na predložene mjere prema ovoj populaciji korisnika. Upravo zato je senzibiliziranje za ovu, još uvijek relativno nepoznatu i neprepoznatu kategoriju korisnika unutar socijalne skrbi, iznimno važno.

3. STUDENTI U OKRUŽENJU SOCIJALNE ZBILJE

Društveni i znanstveni interes za studente kao specifičnu društvenu grupu zasniva se na više komplementarnih razloga. Temeljni interes suvremenih društava jest adekvatna društvena integracija studenata, za što treba osigurati odgovarajuće društvene uvjete (Furlong, Guidikova, 2001; Youniss i drugi, 2002). Pritom se mogu prepoznati dva kontradiktorna očekivanja od mladih: s jedne strane da budu jedan od jamaca društvene stabilnosti usvajanjem dominantnih vrijednosti i obrazaca ponašanja u danom društvu, a s druge strane su očekivanja da studenti – zahvaljujući njihovim pretpostavljenim inovativnim i kreativnim potencijalima – budu nositelji sve bržih i otuda sve nužnijih društvenih promjena. Postojeće globalne i lokalne tendencije i procesi stimuliraju društvene znanosti da izučavaju niz fenomena i procesa povezanih sa studentima i njihovim načinom života koji pridonose razumijevanju sadašnjeg i projekcijama budućeg društvenog razvoja. Ujedno su studenti su dio mlade populacije, zbog svojih specifičnih značajki, onaj segment populacije koji predstavlja jedan od najosjetljivijih pokazatelja društvenih promjena. Populaciju studenata i mladih se promatra i izučava kao zasebnu, dobno određenu društvenu grupu koju definiraju neke zajedničke socijalne značajke.

Istodobno, studenti su društvena grupa koju obilježava unutarnja socijalna raslojenost sukladna raslojenosti društva u kojem žive. Takvo intrageneracijsko diferenciranje posljedica je različitih situacijskih, socijalnih i kulturnih okolnosti u kojima se mladi socijaliziraju i preuzimaju trajne društvene uloge (Furlong, Guidikova, 2001; Youniss i drugi, 2002).

Među studentima se mogu prepoznati modernistički i tradicionalistički orijentirane skupine pri čemu većina teži mirnom obiteljskom životu, visokom životnom standardu, stabilnoj profesionalnoj karijeri i hedonističkim oblicima opuštanja. Unatoč korjenitoj promjeni društvenog i političkog poretka, oni su se, uz rijetke iznimke, pokazali uvelike slični starijim generacijama, sugerirajući da se međugeneracijska transmisija vrijednosti u Hrvatskoj odvija bez značajnijih prekida. Također se potvrdilo da mladi nisu homogena društvena grupa, jer se međusobno primjetno diferenciraju s obzirom na socijalni status i porijeklo, stupanj zrelosti te različita socijalizacijska iskustva i obrazovna postignuća (Radin, 1988; Ilišin, Radin, 2002, 2007; Ilišin, 2005).

Socioekonomski položaj, odnosno status studenata, predstavlja pozadinu za razvojne ishode pojedinaca i oblikovanje njihove vrijednosno-stavovske strukture, pri čemu je roditeljsko ulaganje vremena, financijskih resursa i ljudskog kapitala u obliku vlastitog znanja i poznanstava značajna komponenta aktualnog i budućeg društvenog položaja mladih. U modernim društvima životne šanse i socioekonomski položaj pojedinca u velikoj mjeri ovise o njegovim obrazovnim postignućima zbog čega se na obrazovni sustav gleda kao na alokacijski mehanizam za različite socioekonomske položaje (de Graaf i Kalmijn, 2001; D'Addio, 2007). Obiteljska jedinica kao ishodište utječe na obrazovne i profesionalne rezultate pojedinaca putem financijskog i socijalnog kapitala koji im je na raspolaganju. Neposredan utjecaj financijskog kapitala na početne izbore i sadržaje dostupne u obrazovanju nadopunjen je djelovanjem socijalnog kapitala obitelji, koji se manifestira kroz iskustva roditelja i njihove društvene veze. Djeca koja su u roditeljskom domu izložena visokom socijalnom kapitalu, bolje su pripremljena na svladavanje akademske građe, razvijaju sposobnost usvajanja građe i intelektualnih koncepata, te mogu biti direktno favorizirani od strane učitelja u odnosu na djecu s manje socijalnog kapitala (Radin, 1988; Ilišin, Radin, 2002, 2007; Ilišin, 2005).

Svako društvo kontinuirano prolazi kroz različite faze razvoja. Taj se razvoj odražava na promjene u dominantnim vrijednosnim orijentacijama koje uključuju i promjene u vrednovanju braka i obitelji. Najznačajnije promjene u životu obitelji kojima svjedočimo posljednjih desetljeća su sljedeće: sve je veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena, sve je kasnija dob stupanja u brak, prevladavaju dvogeneracijske obitelji, sve je veći broj parova bez djece, raste broj razvoda brakova i jednoroditeljskih obitelji, u porastu je broj izvanbračnih obitelji i samačkih kućanstava, a ujedno raste broj alternativnih zajednica. Obitelj je, međutim, zasigurno i dalje mjesto u kojem su međuljudski odnosi najintenzivniji i najbogatiji, kao i najbolje okruženje za podizanje djece te za skrb o svim svojim članovima koji tu skrb trebaju (Karačić, 2012).

Društva s većim stupnjem socijalnoga povjerenja među pojedincima i raširenim mrežama suradnje, osim što su ekonomski razvijenija, istodobno predstavljaju pogodno tlo za razvoj demokratskih institucija (Putnam, 2003). Socijalno povjerenje kulturalna je dimenzija šireg koncepta socijalnog kapitala, kojeg, prema definiciji R. Putnama (2003, 2008) čini i strukturalna dimenzija sastavljena od horizontalnih veza među pojedincima. Socijalni kapital nije jednoznačan te ovisi o usmjerenosti i intenzitetu sastavnica koje ga čine, unutar i izvan neke grupe, što upućuje na postojanje ideal-tipskih vrsta: povezujućeg i premošćujućeg socijalnog kapitala (Putnam, 2008).

Povezujući socijalni kapital određuje prevlast visokog povjerenja među članovima neke grupe s istovremeno niskim izražavanjem povjerenja prema nečlanovima čime se jača zajednički identitet ili predanost radu na nekom zajedničkom cilju. Povjerenje koje u tom slučaju prevladava, što je karakteristično za grupe čiji su pojedinci u relativno čestim, osobnim i intenzivnim interakcijama. Premošćujući socijalni kapital obuhvaća heterogene identitete, a time i uopćeno ili tanko povjerenje u osobe koje se nalaze izvan kruga poznatih osoba ili članova skupine s kojom se pojedinac poistovjećuje. Demokratsko društvo podrazumijeva raširenost premošćujućeg, inkluzivnog socijalnog kapitala kojeg karakterizira uspostavljanje veza povjerenja s ljudima različitog sociokulturnog zaleđa (Putnam, 2008). Tolerancija proizlazi iz osobnog prihvaćanja drugoga, pa je tako se i volontersko djelovanje u neposrednoj zajednici može sagledati kao jedan od dobrih indikatora strukturalna dimenziju socijalnog kapitala.

4. METODOLOGIJA RADA

Predmet istraživanja:

- stavovi studenata grada Splita o problemu beskućništva

Opći ciljevi:

- ispitati stavove studenata o problemu beskućništva u Splitu
- opisati sociodemografska/socioekonomska obilježja ispitanika

Posebni ciljevi:

- ispitati u kojoj su mjeri studenti senzibilni prema problemu beskućništva
- istražiti u kojoj mjeri socioekonomska ili sociodemografska obilježja studenata utječu na njihov stav prema beskućništvu
- istražiti u kojoj mjeri spolna pripadnost utječe na njihov stav o problemu beskućništva
- ispitati mišljenja studenata o uzroku problema beskućništva
- ispitati stavove studenata o samim beskućnicima
- istražiti kolika je angažiranost studenata u raznim volonterskim udrugama koje se bave problematikom beskućništva
- ispitati stavove studenata o tome koliko su državne institucije angažirane u rješavanju problema beskućništva

Hipoteze:

H1. Populacija studentica ima veći senzibilitet prema problematici beskućništva nego populacija muških studenata

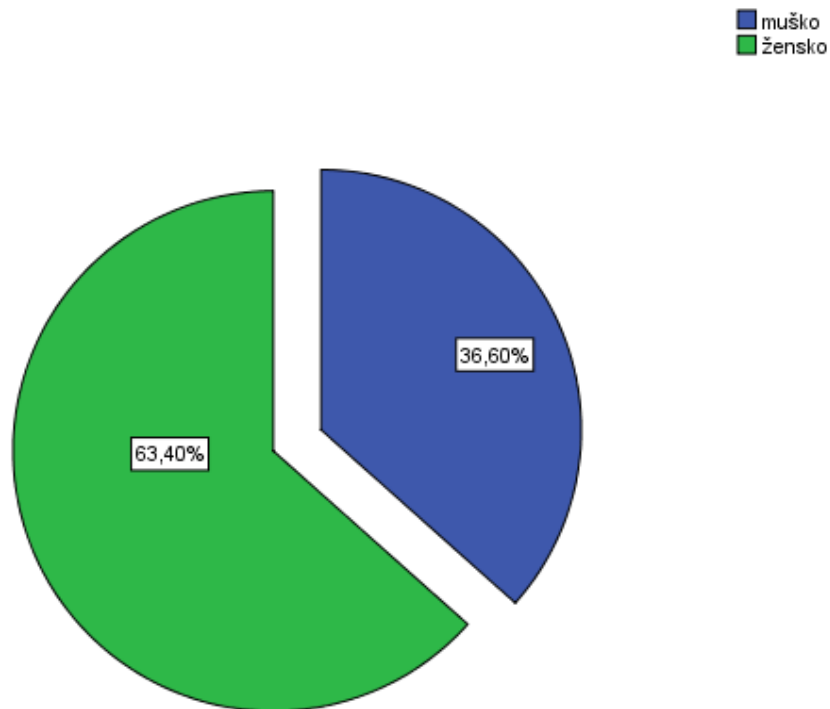
H2. Studenti boljeg ekonomskog statusa (većih primanja) slabije su senzibilizirani prema temi beskućništva nego ono srednjeg i lošijeg ekonomskog statusa (slabijih primanja)

H3. Studenti društvenih i srodnih studijskih grupa angažiraniji su (pokazuju veći interes) za problematiku beskućništva nego studenti drugih studija

5. RAZULTATI

1. Sociodemografski pokazatelji

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 235 ispitanika, od kojih su 86 (36,6%) muških studenata i 149 (63,4%) studentice.

Grafikon 1. Spolna raspodjela ispitanika

Tablica 1. Raspodjela ispitanika prema vrsti studija

Studijska grupa	N studenata	%
prirodne znanosti	37	15,7%
tehničke znanosti	55	23,4%
biomedicinske znanosti	22	9,4%
društvene	56	23,8%
umjetničko područje	19	8,1%
humanističke znanosti	14	6,0%
interdisciplinarne znanosti	17	7,2%
ostalo	15	6,4%

Struktura ispitanika prema vrstama studijskih programa koje studiraju raspodijeljena je tako da ukupno 89 (37,9%) studenata studira društvene i humanističke znanosti, a njih 146 (62,1%) je raspodijeljeno među ostalim studijskim grupama. U grupi društvenih i humanističkih studijskih programa bila je 51 (37,3%) studentica i 38 (42,7%) studenata.

Tablica 2. **Dobna kategorija ispitanika**

Dobna kategorija	N studenata	%
18 - 20	101	43,0%
21 - 23	68	28,9%
24 - 26	66	28,1%

Tablica 3. **Visina osobnih prihoda ispitanika**

Visina prihoda	Osobni prihodi N(%)	Prihodi kućanstva N(%)
do 3000 kn	89 (37,9%)	0 (0,0%)
3001-5000 kn	69 (29,4%)	17 (7,2%)
5001-7000 kn	77 (32,8%)	97 (41,3%)
7001-9000 kn	0 (0,0%)	68 (28,9%)
9001-11000 kn	0 (0,0%)	35 (14,9%)
više od 11000 kn	0 (0,0%)	6 (7,7%)

Među ispitanicima prevladavaju studenti čiji se osobni prihodi kreću u rasponu do 7000 kn, a prihodi kućanstava takvih studenata uglavnom obuhvaćaju cenzus do 9000 kn mjesečnih prihoda.

Završena razina obrazovanja

Među ispitanicima 51 (78,5%) su studenti nakon završene osnovne škole, a 14 (21,5%) nastavljaju studij nakon završene preddiplomskog obrazovanja.

Bračni status

Od ukupnog broja ispitanika, njih 14 (21,5%) ima status slobodnih, dok je 51 (78,5%) u nekom obliku veze.

Tablica 4. ***Mjesto stanovanja***

Mjesto stanovanja	N (%)
vlastiti stan	109 (46,4%)
vlastita kuća	62 (26,4%)
iznajmljeni stan	44 (18,7%)
studentski dom	20 (8,5%)

Najveći broj studenata živi u vlastitom domu, dok je najmanje njih smješteno u studentskim domovima (8,5%)

Tablica 5. **Raspodjela religioznosti u odnosu na spol**

Religioznost		spol		Ukupno
		muško	žensko	
da	N	80	106	186
	%	43,0%	57,0%	100,0%
ne	N	6	43	49
	%	12,2%	87,8%	100,0%

U skupini ispitanika 49 njih se izjasnilo nereligioznima, među kojima prevladavaju studentice (87,8%), dok je 186 ispitanika religiozno.

Tablica 6. *Odnos prema temi beskućništva*

Svi ispitanici su dali odgovor da su *Osjetljivi prema toj temi i osjećaju dužnost pomoći*

		Odnos prema beskućnicima	
		osjetljiv/a i osjećam dužnost pomoći	
muško	N	86	
	%	36,6%	
žensko	N	149	
	%	63,4%	

Tablica 7. *Informiranost i način informiranosti o problematici beskućništva*

Informiranost o problematici beskućništva		Način informiranja		Ukupno
		putem interneta	tiskovine	
da	N	108	38	146
	%	46,0%	16,2%	62,1%
ne	N	31	10	41
	%	13,2%	4,3%	17,4%
ne znam, ne mogu procijeniti	N	31	14	48
	%	14,5%	6,0%	20,4%

Ispitanici se uglavnom informiraju o temi beskućništva putem interneta i tiskovnicima, dok drugi načini nisu zastupljeni. Najviše njih se informira putem interneta (46%), a znatno manje putem tiskovine. Čak 17,4% ispitanika nema nikakvu informaciju o beskućnicima, dok 20,4% njih ne zna procijeniti način na koji se informira.

Tablica 8. *Dostatnost i usmjerenost prihoda*

Dostatnost prihoda	Usmjerenost osobne potrošnje			
	Egzistencijalne potrebe	Režijski troškovi	Luksuzni izdatci	Planiranje investicija/ulaganja
da	235 (100,0%)	118 (50,2%)	24 (10,2%)	0 (0,0%)
ne	0 (0,0%)	41 (30,2%)	211 (89,8%)	235 (100,0%)
Ne znam, ne mogu procijeniti	0 (0,0%)	46 (19,6%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)

Tablica 9. *Osobno poznavanje beskućnika*

Osobno poznavanje beskućnika		Spol		Ukupno
		muško	žensko	
da, poznanik/prijatelj	N	13	73	86
	%	5,5%	31,1%	36,6%
ne poznajem	N	18	131	149
	%	7,7%	55,7%	63,4%
Ukupno	N	31	204	235
	%	13,2%	86,8%	100%

Tablica 10. *Angažman u beskućništvu*

	Osobni angažman prema beskućnicima i susretanje									
	volontiranje		financijski		projekti		diskriminacija		socijalna deprivacija	
	Muško	žensko	Muško	žensko	Muško	žensko	Muško	žensko	Muško	žensko
Da	16 (18,6%)	24 (16,1%)	24 (27,9%)	67 (45,0%)	28 (32,6%)	5 (3,4%)	62 (72,1%)	83 (55,7%)	31 (36,0%)	45 (30,2%)
Ne	70 (81,4%)	125 (83,9%)	62 (72,1%)	82 (55,0%)	58 (67,4%)	144 (96,6%)	24 (27,9%)	66 (44,3%)	55 (64,0%)	104 (69,8%)
Uk.	86 (100%)	149 (100%)	86 (100%)	149 (100%)	86 (100%)	149 (100%)	86 (100%)	149 (100%)	86 (100%)	149 (100%)

Tablica 11. *Problematika beskućništva*

Slaganje s tvrdnjom	Uzročnost beskućništva				
	Samoskrivljenost	Indikator ekonomske i političke nestabilnosti	Zakonska neadekvatnost socijalnih mjera	Neefikasno provođenje socijalnih mjera	Nedovoljna motiviranost, senzibilitet i asertivnost
da	68 (23,1%)	133 (56,6%)	235 (100,0%)	235 (100,0%)	54 (23,0%)
ne	11 (6,2%)	25 (10,6%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	99 (42,1%)
Ne znam, ne mogu procijeniti	156 (70,8%)	77 (32,8%)	0 (0,0%)	0 (80,0%)	82 (34,9%)

Da bi se ispitala hipoteza o većoj senzibilizaciji prema beskućnicima na temelju spola studenata provedena je analiza prikazana u tablici 12..

Tablica 12. Kategorija spola vs. senzibilizacija prema beskućnicima					
	volontiranje	financijski	projekti	diskriminacija	socijalna deprivacija
Chi-Square	,240	6,659	38,360	6,171	,848
df	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,624	,010	,000	,013	,357
a. Kruskal Wallis Test					
b. Grouping Variable: spol (Ž)					

Prema vrijednostima provedenog testa može se zaključiti da se u odnosu na spol studenata studenti i studentice značajno razlikuju u kategoriji financijskog pomaganja, sudjelovanja u projektima te sprječavanju diskriminacije, dok u ostalim ispitivanim kategorijama nije utvrđena statistički značajna razlika.

Da bi se ispitala hipoteza o većoj senzibilizaciji prema beskućnicima na temelju ekonomskog studenata provedena je analiza prikazana u tablici 13.

Tablica 13. Socijalni status vs. senzibiliziranost prema beskućnicima					
	volontiranje	financijski	projekti	diskriminacija	socijalna deprivacija
Chi-Square	78,742	,461	62,711	,725	,852
df	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,000	,497	,000	,394	,356
a. Kruskal Wallis Test					
b. Grouping Variable: prihodi (siromašniji)					

Prema vrijednostima provedenog testa može se zaključiti da se u odnosu na ekonomski status studenti značajno razlikuju i to tako da studenti nižih primanja više sudjeluju u volonterskim aktivnostima i realizaciji projekata za beskućnike, dok u ostalim ispitivanim kategorijama nije utvrđena statistički značajna razlika.

Da bi se ispitala hipoteza o većoj senzibilizaciji prema beskućnicima na temelju ekonomskog studenata provedena je analiza prikazana u tablici 14.

Tablica 14. Studijski program vs. senzibilizacija prema beskućnicima					
	volontiranje	financijski	projekti	diskriminacija	socijalna deprivacija
Chi-Square	,092	,016	,934	1,841	,262
df	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,761	,898	,334	,175	,609
a. Kruskal Wallis Test					
b. Grouping Variable: studijski program (hum. i društ.)					

Prema vrijednostima provedenog testa može se zaključiti da se u odnosu na razlike među studijskim programima studenata društvenih i humanističkih studija te ostalih nije utvrđena statistički značajna razlika.

6. ZAKLJUČAK

Beskućništvo je kompleksna društvena pojava sa obilježjima socijalnog problema. Mišljenje da je beskućništvo individualni a ne društveni problem dijelom objašnjava i nedostatak adekvatne društvene reakcije. Društvena reakcija na problem beskućništva se razlikuje od zemlje do zemlje, ali se uglavnom kreće između negiranja postojanja ovog problema, odnosno indiferentnosti i društvene nezainteresiranosti, osjećaja straha, prezira i odbacivanja, pa sve do pružanja pomoći kroz različite socijalne programe (svratišta, narodne kuhinje i sl.). Formalna društvena reakcija na problem beskućništva podrazumijeva pružanje pomoći beskućnicima u cilju nadilaženju takvog stanja i ponovne integracije u društvo. Socijalna podrška se može ostvariti putem formalnog procesa, pod okriljem nevladinih, vjerskih organizacija, ministarstava ili se može vršiti na individualnoj osnovi. Programi pomoći i podrške najčešće obuhvaćaju mjere privremenog smještaja, prihvatne stanice, skloništa, dobivanje socijalnog stana, besplatne obroke, psihološku podršku, obuku za rad, doškolovanje i prekvalifikaciju u cilju lakšeg pronalaženja posla, itd.

Kako bi se poboljšao položaj beskućnika neophodno je raditi na njihovoj (re)integraciji u društvo. Do ponovne integracije u društvo može doći razvijanjem sustava pomoći i podrške cjelokupnog društva, razvijanjem strategija za unapređenje uvjeta života beskućnika i koordiniranim djelovanjem relevantnih institucija, prije svega ustanova socijalne zaštite i organizacija građanskih društava. Veliku važnost u području socijalnog uključivanja beskućnika posljednjih godina ima i civilno društvo, čije su organizacije u području socijalne zaštite usmjerene na pružanje podrške osobama koja se nalaze u nepovoljnom položaju. Njihovo je djelovanje prvenstveno usmjereno pružanju psihosocijalne pomoći i socijalnih usluga u zajednici sa ciljem što uspješnije integracije, odnosno poboljšanja kvaliteta života beskućnika. To je ono što ostavljamo u zalag mladima, s nadom poboljšanja i preispitivanja takvih postupanja.

Na mlade i studente se općenito gleda kao na vedru perspektivu budućnosti društva, kao i na one koje će svakako i graditi budućnost, pa se na određeni način njihov stav i promišljanje o aktualnostima i događanjima u društvu može gledati kao perspektiva rješavanja ovog društvenog problema. Posebice jer beskućništvo predstavlja jedan od indikatora senzibilizacije društva prema zanemarenim socijalnim potrebama i pravima pojedinaca te je stav mladih o toj problematici izuzetno važan. U ovom istraživanju utvrđeno je da su svi studenti jednako senzibilizirani prema tom problemu bez obzira na usmjerenost njihovog budućeg profesionalnog interesa. Isto tako je uočeno da oni koji su slabijeg imovinskog stanja iskazuju

veću empatiju za skrb o beskućnicima, a jednako tako i populacija studentica, što se može povezati s općom društvenom senzibiliziranosti prema ovom problemu..

7. SAŽETAK

Beskućništvo je kompleksna društvena pojava s obilježjima socijalnog problema, a mišljenje da je individualni, a ne društveni problem, dijelom objašnjava nedostatak adekvatne društvene reakcije. Fenomen beskućništva je jedna od onih pojava u društvu kojeg su svi ili barem mnogi svjesni, ali mu pridaju relativno malo pažnje. Problem beskućništva u Hrvatskoj uglavnom je zanemaren u smislu sustavne, konkretne i jasne vizije u pristupanju i modelima rada s ovom skupinom korisnika.

Cilj je ovog rada bio ispitati u kojoj su mjeri studenti senzibilni prema problemu beskućništva te istražiti u kojoj mjeri socioekonomska ili sociodemografska obilježja studenata utječu na njihov stav prema beskućništvu.

Na mlade i studente se općenito gleda kao na vedru perspektivu budućnosti društva pa se na određeni način njihov stav i promišljanje o aktualnostima i događanjima u društvu može gledati kao predviđanje takvih događanja. Među studentima se mogu prepoznati modernistički i tradicionalistički orijentirane skupine pri čemu većina teži mirnom obiteljskom životu, visokom životnom standardu, stabilnoj profesionalnoj karijeri i hedonističkim oblicima opuštanja. Unatoč korjenitoj promjeni društvenog i političkog poretka, oni su se, uz rijetke iznimke, pokazali uvelike slični starijim generacijama, sugerirajući da se međugeneracijska transmisija vrijednosti u Hrvatskoj odvija bez značajnijih prekida.

Rezultati su pokazali da kategorija spola utječe na veću senzibilizaciju prema problemu beskućništva tako da su studentice nešto osjetljivije prema toj problematici. Studenti koji imaju stabilniji financijski status prema osobnim primanjima i primanjima kućanstva manje su osjetljivi na probleme beskućnika. Odabir studija ne utječe na senzibilizaciju prema problemu beskućništva, pa su svi studenti bez obzira na smjer studija jednako senzibilizirani.

Ključne riječi: beskućnici, studenti, socijalna raslojenost

SUMMARY

Homelessness is a complex social phenomenon with characteristics of a social alienation. The issue that it is an individual rather than a social problem partly explains the lack of adequate social response. The phenomenon of homelessness is one of those in society that everyone or at least many are aware of but receive relatively little attention to. The problem of homelessness in Croatia has been largely neglected in terms of a systematic, concrete and clear vision in approaching and working with this group of users.

The aim of this thesis was to examine the extent to which students are sensitive to the problem of homelessness and to investigate the extent to which socioeconomic or socio-demographic characteristics of students influence their attitude toward homelessness.

Young people and students are generally viewed as a cheerful prospect of the future of society, so in a certain way their attitude and reflection on current affairs and events in society can be seen as a prediction of such events. Students can recognize modernist and traditionalist groups, with the majority striving for a peaceful family life, a high standard of living, a stable professional career and hedonistic forms of relaxation. Despite a radical change in social and political order, they, with few exceptions, have proved to be very similar to the older generations, suggesting that intergenerational transmission of values in Croatia takes place without significant interruption.

The results showed that the gender category had a greater sensitivity to the problem of homelessness, so that female students were somewhat more sensitive to the problem. Students who have a more stable financial status toward personal and household income are less vulnerable to homelessness problems. The choice of studies does not affect sensitization to the problem of homelessness, so all students, regardless of their direction of study, are equally sensitized.

Keywords: *homeless, social stratification, students*

BILJEŠKA O AUTORU

Duško Prosenica, rođen 12. srpnja 1991. godine u Splitu gdje pohađa i završava osnovnu školu “Bol” i 2. jezičnu gimnaziju. Od 2016. godine pohađa redovni studij sociologije na Filozofskom fakultetu u Splitu. Izvan akademskih aktivnosti bavio se i volontiranjem u udruzi “Most” te pohađao tečajeve engleskog i talijanskog jezika.

e-mail: dprosenica@ffst.hr

8. LITERATURA

1. Ballintyne, s. (1999), *Unsafe Streets: Street homelessness and crime*, London: Institute for public policy research.
2. Baron, j. (2005), Homelessness as a property problem, *Urban Lawyer*, 36, 273–288.
3. Casey, Rionach, Goudie, Rosalind & Reeve, Kesia (2007), Resistance and Identity: homeless women's use of public spaces in england, enhr conference paper, workshop 6, Rotterdam.
4. Chamberlain, c. (1999), *Counting the Homeless: Implications for Policy Development*, *australian bureau of statistics*, Canberra.
5. Družić Ljubotina, O. (2012), koliko (ne)znamo o beskućništvu? u: Družić Ljubotina, O. (ur.) *Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva*, Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, 15–28.
6. Embry, L. E., Vander Stoep, A., Evens, C., Ryan, K. D., Pollock, A. (2000), Risk factors for homelessness in adolescents released from psychiatric residential treatment, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, 1293–1299.
7. Fischer, P. J. (1992), Criminal behaviour and victimization among homeless people. In: r. I. Janiel (ed.) *Homelessness, A Prevention-Oriented Approach*, baltimor, 59–67.
8. Frankish, C. J., Hwang, S. W., Quantz, d. (2005), Homelessness and health in canada: research lessons and priorities, *Journal of Public Health*, 31, 23–29.
9. Furlong, A.; Guidikova, I. – eds (2001): *Transitions of Youth Citizenship in Europe*. *Strasbourg*: Council of Europe Publishing.
10. Glasser, I., Zywiak, W.H. (2003), Homelessness and substance misuse: a tale of two cities, *Substance Use and Misuse*, 38(3–6), 551–576.
11. Harvey, B. (1999), The problem of homelessness: a european perspective. In: s. Hutson, d. Clapham (ed.), *Homelessness: Public Policies and Private Troubles*, London: Cassell, 35–42.
12. Johnson, G., Chamberlain, c. (2008), Homelessness and substance abuse: which comes first?, *Australian Social Work*, 61(4), 342–356.

13. Karačić, Š. (2012), uloga centra za socijalnu skrb u zbrinjavanju beskućnika. u: Družić Ljubotina, o. (ur.) *Beskućništvo: Pogled iz različitih perspektiva*, Zagreb: Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, 67–76.
14. Kidd, S. A., Kral, M. J. (2002), Suicide and prostitution among street youth: a qualitative analysis, *Journal of the adolescence*, 37, 45–52.
15. Levinson, D. (2004), *Encyclopedia of Homelessness*, California: Sage Publications.
16. Mallet, S., Roseenthal, D., Keys, D. (2005), Young People, Drug Use And Family Conflict: Pathways Into Homelessness, *Journal Of Adolescence*, 28(2), 185–199.
17. Mann, B. J., Sanders, S. (1994), Child Dissociation And The Family Context, *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 22, 373–388.
18. Marpsat, M. (2005), The Problem Of Definitions: Points Of Similarity And Difference, *Cuhp Conference Paper*, Brussels.
19. Mayock, P., O'sullivan, E., Corr, M. L. (2005), Young People's Pathways Through Homelessness. In: *Homeless In Europe: Changing Faces – Homelessness Among Children, Families And Young People*, Brussels: Feantsa, Eu, 4.
20. Molino, A. (2007), Characteristics Of Help-Seeking Street Youth And Nonstreet Youth. *National Symposium On Homelessness Research*.
21. Newburn, T., Rock, P. (2005), Living In Fear: Violence And Victimization In The Lives Of Single Homeless People, *Crisis*, London.
22. Putnam, R. D. (2003): *Kako demokraciju učiniti djelotvornom*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
23. Putnam, R. D. (2008): *Kuglati sam*. Novi Sad: Mediterran publishing.
24. Radford, J. L., King, A., Warren, W. K. (1989), *Street Youth And Aids*, Kingston: Queen's University. Ravenhill, M. (2008), *The Culture Of Homelessness*, Ashgate, Aldershot.
25. Radin, F. (2007): Vrijednosti mladih Hrvata, u: Ilišin, V., Radin, F. (ur.): *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 137-156.

Internetski izvori (02.09.2019.)

<http://www.homeless.org.au/glossary.htm>.

<http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?page=484>

<http://ipsnews.net/news.asp?idnews=28086>

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja DUSKO PROSENICA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce SOCIOLOGIJA, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27.02.2020.

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni
repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: DUŠKO PROSENKA

Naslov rada: STAVOVI STUDENATA O PROBLEMU BESKUDNIŠTVA

Znanstveno područje: DRUŠTVENE ZNANOSTI

Znanstveno polje: SOCIOLOGIJA

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada:

doc. dr. sc. Ivanba Buzov

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

doc. dr. sc. Gorana Bandalović, izv. prof. dr. sc. Senja Stanić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: 27.02.2020.

Potpis studenta/studentice: